

Bergur Rønne Mobergs tale ved arrangementet Jørgen-Frantz Jacobsen 125 år

Taler

Bergur Rønne Moberg
Associate Professor, Ph.D.

Dato

27. november 2025

Sted

Nordatlantens Brygge, Strandgade
91, 1401 København

Omstændigheder

Arrangementet markerede 125-året for den færøske forfatter Jørgen-Frantz Jacobsens (1900-1938) fødsel. Han blev kun 37 år gammel, men skrev sig ind i litteraturhistorien med romanen *Barbara*, der udkom posthumt i 1939.

1

Barbara og morsekoder for 'broken love'

Tak for invitationen!

5

Alle har og er en historie, Jørgen-Frantz Jacobsen er en legende. Sådan kan man vælge at indlede denne aften, der skal handle om en af de unge døde i litteraturhistorien. Jørgen-Frantz døde ganske vist ikke som mange rockstjerner som 27-årig, men som 37 årig; de tal minder dog meget om hinanden! Han døde heller ikke som nogen stjernekendt forfatter, idet hans store og eneste roman, *Barbara*, først udkom året efter hans død. Men eftertiden har heroiseret ham som en forfatter, der formåede at skrive et mesterværk på dødslejet, hvad han gjorde på Vejle Amts Sanatorium. Han nåede heldigvis at skrive romanen så tilpas færdig, at den kunne udkomme, men han oplevede aldrig sin 'claime to fame' i levende live.

10
15

Barbara er en af verdenslitteraturens store ufærdige værker, men den fik alligevel dobbeltsucces med det samme, da den udkom på Gyldendal i 1939. Anmelderne roste den op til skyerne, den blev oversat og læserne købte 100.000 vis af eksemplarer både i Danmark, Norden og rundt omkring i verden.

20

I september 1980 sidder den 80-årige William Heinesen på sin faste bænk i plantagen i Tórshavn og kigger på fugle og forbipasserende. Jørgen-Frantz og

25

William var livsvenner, forfatterkollegaer og åndeligt makkerpar. Oldingen kalder sig selv “bænkevarmer” som venter han på at døden byder ham op til dans. Som han sidder der kommer han til at tænke på sin unge døde ven og
30 ““alderdommens molest”, som Jørgen-Frantz allerede var ude for i (19)30’erne (ak, for 50 år siden!)” som Heinesen udtrykker det. Han tænker taknemmeligt på det lange gode liv, som blev ham selv forundt. William forsøger her at leve sig ind i sin vens lidelser, men vi skal også høre hvad Jørgen-Frantz selv skriver om døden, når han for alvor begynder at fornemme, at den nærmer sig. Den 20.
35 februar 1935 på Vejlefjord Sanatorium og på et tidspunkt, hvor han havde skrevet 50-70 sider af *Barbara* skriver han til William:

“Men iøvrigt vil jeg helst ikke dø, dels af hensyn til min elskede mor, dels fordi jeg også gerne ville se en udgang på min fyrige bog, der er bygget over det store
40 menneskelige tema: Forfængelighed.”

Døden henter ham 3½ år senere, og det blev William, der tog over og redigerede romanen, så den kunne udkomme. Forskningen har påvist, at hans redaktion er problematisk, men det var samtidig en generøs handling. Det er værd at nævne,
45 at William heldigvis modsatte sig forlagets ønske om at ændre romanens slutning.

Jørgen-Frantz havde en fornemmelse af at det var en god roman, han havde skrevet. Den kendte, nu afdøde danske litterat, F.J. Billeskov Jansen bruger store
50 ord om *Barbara*: “Denne roman er ubestridelig en af de største i nordisk litteratur.” Til trods for sit korte liv nåede Jørgen-Frantz at skrive væsentlige værker inden for flere genrer: artikler og topografier, men næst efter romanen er det brevene, der lyser op. Han og William havde en omfattende brevveksling, der er udkommet posthumt i to bind og fylder næsten 1.300 sider. Med Jørgen-
55 Frantz blyant og pen og med Williams skrivemaskine vedligeholder de i omkring 20 år en luftbro mellem Tórshavn og København. En dansk-færøsk baggrund og en produktiv trang af især kunstnerisk art knytter dem sammen. De beskriver deres brevveksling som deres daglige brød, og det er her de planlægger at skabe det de kalder “en færøsk renæssance” og at udføre en indsats for færøsk kultur,
60 som sent vil blive glemt – som de udtrykker det. De etablerer en moderne færøsk kultur som et selvstændigt felt ved siden andre felter som politik, videnskab og religion. Intet mindre!

Det er også det der sker i deres respektive skriveværksteder. De er parate til den

helt store kamp og de tror virkelig på at de kan udrette noget stort. Den radikale fornyelse de repræsenterer kommer krystalklart til udtryk ved, at de opfatter kulturliv som en affære fyldt med kamp og konkurrence. Det gælder ikke om at blive helte i den hjemlige andedam, men, som de skriver, om at komme ind i europæiske konkurrence. Dvs. at de vil løfte den færøske “underverden”, som de kalder det, og færøsk kultur ud i verden og op på lige fod med deres forbilleder inden for europæisk litteratur, filosofi og musik. De har begge allerede i 1920’erne et indgående kendskab til stort set alle de store romantraditioner: den russiske, engelske, franske, tyske, amerikanske og den nordiske. Med den ballast ombord vil de have mere action, intellektuel bevægelighed og større perspektiver ind i det nationale færøske rum. Deres forfatterskaber er et sesam sesam luk dig op op Færøerne, hvorefter de sender de hjemlandet og især hjembyen i omkreds om Jorden.

Med dem sejler Færøerne ud af middelaldermørket og ind i den moderne tid. Med deres breve og forfatterskaber skaber de den moderne Færingsaga, som er historien om det modernes indtog i færøsk kultur. De giver på den måde det moderne Færøerne mund og mæle. Det gør de ved at etablere vejnettet for, hvordan man kan forestille sig Færøerne i en moderne bevægelig verden med konstant blikvekslen mellem blikke udefra og blikke indefra.

Brevskrivningen er i grunden et udtryk for deres vilje til eksilduelighed – at træne og udvikle sig i grænselandet mellem deres to nationer: Færøerne og Danmark. Som færøsk-danske rødder er Jørgen-Frantz født i udkanten af sin egen nation. Men han tager sin blandede baggrund på sig som sin skæbne og skaber sit livsværk i dette grænseland. Jørgen-Frantz lever single og i eksil i København, hvor han let kan få adgang til kulturel kapital og netværk, mens Willam lever gift i indre eksil i Tórshavn, hvor han det meste af sit liv opfattes som en dansk forfatter på Færøerne, på trods af at han er født, opvokset og boede på Færøerne stort set hele sit liv. Deres verden er en mellemverden, en radikalt hybrid verden mellem det færøske og det dansk-europæiske. I vores nye bog om Barbara – *Barbara i høj sø* – skriver Erik Skyum-Nielsen og jeg i indledningen om disse tvillingetårne i færøsk litteratur:

“De kom fra havet, og med det mellemrum, som de tidligt følte sig henvist til, blev verden let deres; en bro forstået som et mere porøst, åndeligt sted end nationernes containerprægede verden [...] de fungerede som Færøernes kulturambassadører i dansk-færøske anliggender, herunder ikke mindst i tider

105 med konflikter landene imellem.”

Hele deres levede og skrevne liv roterer de omkring denne mellemverden mellem det færøske og det dansk-europæiske. Det er den, der gør at de bliver de første færøske forfattere, der brød igennem nationalmuren. Det er også denne
110 kontaktzone, der gør dem til indbegrebet af europæiske forbindelser og af Rigsfællesskabet som et kultur- og værdifællesskab.

Denne mellemverden rummer stærke europæiske forbindelser, som gør Færøerne til en delmængde af europæisk litteratur og kultur. I *Barbaras* episke
115 fortælleglæde og i stilens lette fødder kan man let overse de mange referencer til europæisk og færøsk stofrigdom, perioder og idéer som myte, kristendom, færøsk folketradition, nordisk litteratur, barok, rokokko, oplysningstid osv. Og så ikke mindst det frugtbare dansk-færøske kulturfællesskab, som bliver Jørgen-Frantz’ rette element. Han identificerer sig med sin hybride færøsk-danske
120 baggrund og kalder sig selv “national hermafrodit”. Alt dette og meget mere skulle der til for at Færøerne kunne få sig en moderne kultur og på godt og ondt sætte sig selv på historiens skinner.

Men romanen er også en kærlighedshistorie – en broken love story. Præsten Hr.
125 Poul ankommer til Færøerne for at rette op på dårlig moral, men det der skulle være et konventionelt møde med Barbara og Færøerne ender som konfrontation og undergang. Manden, der havde det hele kørende for sig ender – med et af romanens stærke billeder – med at hænge dinglede som en dødsdømt midt i et færøsk fuglefjeld et sted mellem Guds himmel og Barbaras afgrund. Billedet
130 zoomer ind på en mand, der er forladt af både Gud og Barbara. Hr. Poul kan ikke forene det sanselige og det guddommelige og beskrives derfor som en, der er skibbrudt på et skær, der forestiller en hård udgave af kristendommens dualisme mellem krop og ånd.

135 Dette splid fremhæver kernen i denne roman, som er det den mexicanske nobelpristager Octavio Paz i en bog med samme titel kalder *Den dobbelte flamme. Kærlighed og erotik*. Hr. Poul begrænser sin adgang til livet ved at skære det over i to halvdele for siden at smide den ene halvdel – erotikken og sanseligheden – over bord. Livets to halvdele “kreperer” ikke “gladeligt hver for sig”, som æblets to halvdele gør i et digt af Ivan Malinowski. Tværtimod ender
140 Hr. Poul med at miste det hele, fordi de to halvdele ikke taler sammen og fordi de to halvdele egentlig er udelelige. Modsat modernismen har Jørgen-Frantz det

næsten på samme måde som Villy Sørensen udtrykker det i dette visdomsord:
145 “Hvis man ikke får det hele med, får man det delvist imod sig.” Færøsk litteratur er karakteriseret ved stærke modsætninger; derfor bliver det mere skæbnesvangert hos Jørgen-Frantz: Fordi Hr. Poul ikke får det hele med, får han det hele imod sig.

150 Hr. Pouls hustru, Barbara, inkarnerer derimod hele eros-spektret: fra sexualitetens, sanselighedens og umiddelbarhedens røde flamme til kærlighedens blå, inderlige og åndrige flamme. Octavio Paz skriver om denne dobbelte eros og ild: “Den oprindelige, grundlæggende ild, seksualiteten, brænder med erotikkens røde flamme. Denne flamme nærer og udsender en ny flamme, blå
155 og sitrende. Erotik og kærlighed: Livets dobbelte flamme.”

Jørgen-Frantz havde været der selv med sine heftige op- og nedture med Estrid Bannister Good, som mange anser for at være modellen til Barbara. Mens Hr. Poul ikke rejser sig igen, er Jørgen-Frantz bedst i modvind. Han havde været tæt
160 ved at tabe det hele på gulvet som “slaveagtig tilbeder” af Bannister Good. Men så sætter Jørgen-Frantz det han kalder en “offensiv” ind for at “beherske situationen”. Han laver det han kalder en “lock out” af denne kvinde. Gennem skriftens indirekte tilgang får han sin Barbara, men så alligevel ikke på alle måder, for han oplever aldrig selv successen med romanen. Når alt kommer til
165 alt mister han sin røde flamme, men får den blå. Det gjorde han ved at gå “resignerende min dunkle vej”, som han skriver til William. Jørgen-Frantz blå sublimering bør ikke forveksles med den hårde udgave af den kristne dualisme, som Hr. Poul lider under og som i denne livsbenægtende udgave må betegnes som en udtjent forestilling om livet. Men han er alligevel stærkt inspireret af
170 Kingos “lidenskabelige opgør med lidenskaberne”, som Kingo-forskeren Erik A. Nielsen udtrykker det. Jørgen-Frantz understreger derfor, at “Al virkelig eros er Ånd”. Den røde og den blå flamme hænger intrikat sammen i det han kalder “skriftens dunkle veje”. Han opererer derfor ligesom Octavio Paz med to helhedsforestillinger, der griber dybt ind i hinanden: erotikken og kærligheden,
175 livet og skriften. Livets dobbelte flamme, ifølge Octavio Paz, består nærmere bestemt af erotikken som kroppens poetiske sprog og af poesien som sprogets erotik.

På grund af denne erkendelse kunne Jørgen-Frantz overleve i det han kalder
180 “sygdommens sø” og ovenikøbet “avancere i dønningerne”, som han skriver i 1938, det samme år som han døde. Denne sygdomshistorie hører uløseligt

sammen med modtagelsen af romanen. Sygehistorien og kampen med romanen nævnes igen og igen i anmeldelser af *Barbara* og omtaler af Jørgen-Frantz. Med
185 en moderne kliché tager Jørgen-Frantz for alvor ejerskab over sit liv på sygelejet. Han fatter blyanten og fuldfører sin mission. Helt færdig blev han ikke, men resultatet blev til gengæld overvældende.

Jørgen-Frantz havde ellers planlagt at skrive en doktordisputats om den
190 grønlandske monopolhandels historie. Det fordrede imidlertid arkivbesøg og en større bevægelighed end han efterhånden blev i stand til.

Men han havde et våben, en handlemulighed tilbage, og det kalder han
resignation, som er koblet til det personlige element og selve drivkraften i
195 romanskrivningen. Han skriver til William 10. August 1937: "Og det allerstørste i livet [...] er resignationen. Jeg har vidst det, siden jeg en stormfuld stund for snart 8 år siden fattede Beethovens 5. Symfoni." Sådan lidt terapeutisk sagt, så er dette Jørgen-Frantz guide til indre fred og vejen til at finde ro i kaos, i hvert fald ro nok til at gennemføre sin mission. Dette er nok grunden til at
200 receptionen af Jørgen-Frantz har været så optaget af hans person som en slags helt. At han på vej ud af livet og ind i døden fandt styrken og ånden til at gennemføre sit sidste projekt.

Resignation er i dag ofte noget negativt og betyder nogenlunde det samme som
205 at give op. Det er jo det modsatte af, hvad Jørgen-Frantz gjorde. Den positive opfattelse af resignation indebærer derimod at man besinder sig på sin livssituation, finder sin skæbne. Jørgen-Frantz skriver til William først i 1920'erne, at "Skæbnen er det eneste sikre aktiv." Hermed forbinder han resignation med endnu et menneskeligt nøgleaspekt, som er erfaring. Erfaring er
210 ofte lavmælt, men den er lytning og lydhørhed som livsnavigering.

Det handler om at gøre sit 'inside job' og såvidt muligt hvile i dette. Resignation lægger sig op ad endnu et tungt eksistentielt tema rejsen: Verdens længste rejse er rejsen til sig selv, siger man. Den rejse foretog Jørgen-Frantz på sygesengen, og
215 den rejse var ikke mindst en rejse fra det 'dyrebare livs' røde flamme', som han til sidst blev afskåret fra, til kærligheden, som er kærligheden til poesien, erindringen, åndens og idéernes blå flamme. Man kan også kalde denne resignationens ånd for sublimering eller åndelig selvstændighed. På det helt konkrete skriveplan bliver resignation på samme tid resultatet af og grunden til,
220 at Jørgen-Frantz overhovedet finder kræfterne til at skrive.

Til resignationen hører, at på trods af forandring og dynamik, så hviler vi også i en anden orden end samfundets orden. Denne orden eller menneskelige livslov
225 formulerer romanen som forfængelighedens bobler og boblebrist. Dette billede stammer fra romanens suverænt vigtigste inspiration som er Kingos salme “Kied af verden, kier ad Himmelen” eller “Far verden far vel”. Uanset om man læser *Barbara* biografisk eller ej er romanen en original nyfortolkning af salmens forfængelighedstema herunder dens kendte udtryk “Det er jo kun Bobler og
230 skrattende Kar”. Alle romanens mange idéer – kristendom, oplysning, filosofi osv., – er bobler og udtryk for menneskets forfængelighed. De brister alle sammen, fordi de kommer til kort over for den store eros-virkelighed, men de pustes også op igen og igen, fordi de alligevel ikke kan dementeres helt. Det gælder især kristendommens forestilling om forfængelighed. Romanen fortæller
235 os om en blinkende verden, der ligesom skibet og skibsnavnet Fortuna i romanen indikerer lykkens lunefulde skift.

Der er tale om en orden, der udgår fra Eros som den lovgivende hovedboble og store livs- og forklaringskraft i romanen. Kærlighed bærer og brister, kommer og
240 går, men egentlig er den der hele tiden. Vi er bare oftest for små til at kunne rumme den. Så uanset, hvor meget det bobler, brister og blinker, uanset om flammen er rød eller blå, så kan man sige som Leonard Cohen: “Love lasts”, at kærlighed først og sidst er noget der varer ved. Et smukt udtryk for dette er, at man også kan se spor efter Estrid Bannister Goods håndskrift i *Barbara*
245 -manuskriptet. Hun er ikke blot både den røde og blå flamme i Jørgen-Frantz liv, men er også helt inde i maskinrummet som medlæser af manuskriptet, hvis æstetik i øvrigt er lige så omtumlet som forfatterens liv. Jørgen-Frantz kaldte romanen “en livsfølelse”, og den inkluderer ‘sorrige og glæde’ og især intensiteten i skiftene. Også her finder han sit hjem i mellemrummet.

250

De barokke bobler i *Barbara* blinker fortsat til nye generationer med en besked om idéernes utilstrækkelighed i almindelighed og om ‘broken love’ i
255 særdeleshed. Min søn, som er født præcis 100 år efter Jørgen-Frantz, skrev til mig på messenger forleden om en blinkende, defekt gadelygte, som han udlagde som en “morsekode for ‘love’”. Det er netop sådan romanen indledes med lysene i den kongelige Handels bygninger, som på nær pustes ud i storm og havgus. De har deres egne blink i den færøske nat, men som holder stand som et

udtryk for det sejlivede liv på klippeøerne og som en længsel efter mere oplysning og verden udenfor. Jørgen-Frantz og *Barbara* morser fortsat til os om 'broken love'. Den er modtaget, og vi siger tillykke til Jørgen-Frantz, der ville være blevet 125 år om 3 dage, d. 30. november. Der er, som William skriver,
265 "stadig sæbevand i livets krus", altimens han husker tilbage på barndommens sæbebobler. I forfængelighedens voksenrige kan man næsten ikke blive for gammel eller for syg til at blæse nyt liv ud i luften, ind i idéerne og ned på blyant og papir.

270 TAK!

(Bergur blæser sæbebobler foran publikum)

275

Kilde

Manuskript tilsendt af taler og udgivet af Danske Taler med tilladelse fra taler

Kildetype

Digitalt manuskript

280

Tags

Jubilæumstale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/bergur-ronne-mobergs-tale-ved-arrangementet-jorgen-frantz-jacobsen-125-ar>

285

290

295